

*Lise Skytte Jakobsen,
Ane Hejlskov Larsen og Vinnie Nørskov*

Introduktion

Ordet museologi betyder egentlig læren om museet, der igen stammer fra museion, der var navnet på den helligdom i oldtidens Grækenland, hvor de ni mus holdt til. De er gudinder for inspiration og har den særlige egenskab, at de er alvidende. I den antikke litteratur opfattes muserne skiftevis som individer og som en enhed, hvor man altså kan søge viden, eller inspiration, om alt fra historie over digtning og dans til verdensrummet. Denne bredde i forståelsen af, hvad museerne rummer, kan man følge i de begreber og diskussioner, der definerer museologien som moderne vidensfelt. Man kan fx lægge mærke til, at ordet museum ikke er et beskyttet begreb, men både i dansk og international sammenhæng bruges i flæng om meget forskellige store og små offentlige institutioner såvel som private virksomheder. Organisationen Danske Museer vurderede i 2010, at der fandtes omkring 600 museer i Danmark, men kun 187 indgår i den årlige besøgsstatistik udarbejdet af Danmarks Statistik, og lige omkring 100 er statslige eller statsanerkendte og modtager støtte efter den danske museumslov.¹ I daglig tale dækker 'museum' altså over Nationalmuseet, Skagen Basmuseum og Grundfos Museum, uagtet at det ene er forpligtet på at tilgodese hele Danmarks kulturarv, mens det andet primært dækker over en butik og det tredje er en del af en privat virksomhed og har til formål at formidle virksomhedens egen historie.

I forlængelse heraf er udgangspunktet for denne bog også museologiens empiriske og teoretiske mangfoldighed. Dog handler antologien ikke først og fremmest om de mange forskellige museer, der findes, og deres organisatoriske forskelle samt institutionelle betingelser, men om hvordan forskellige fagfagligheder bidrager til talrige museologiske processer i vores samfund – både dem, der foregår i museumsinstitutioner og andre steder som fx arkiver og biblioteker. Det er således en pointe med bogen at fremhæve det tværvidenskabelige og

interdisciplinære ved museologi. Titlen, *Museologi mellem fagene*, hentyder således til, at det i høj grad er dér, museologien finder sted – *mellem fagene* – men også at man får indsigt i, at spørgsmålene kan besvares på tværs af fagfaglighederne, når man studerer museologi.

Af afgrænsningsmæssige årsager dækker antologien kun udvalgte universitetsfag. Det betyder, at der er fag, som bidrager til museologien, som ikke er med i antologien, og som man derfor kan savne. Det gælder fx faget konservering, som i Danmark institutionelt er placeret på Det Kongelige Danske Kunstakademis Skoler for Arkitektur, Design og Konservering, eller nye universitetsfag som Kønsstudier på Aarhus Universitet, fordi dette fag først er kommet til efter denne bogs udformning.

De udvalgte skribenter repræsenterer til gengæld både akademisk humanistiske, sundhedsfaglige og naturvidenskabelige fag og forholder sig til museologien som et specifikt empirisk og/eller teoretisk område. De giver deres bud på, hvad der er centrale museologiske emner og begreber set fra deres universitetsfag, og hvordan netop deres fagfaglighed kan berige og udvikle museologien. Hovedparten af skribenterne er tilknyttet eller tidligere tilknyttet Aarhus Universitet som forskere, mens enkelte er ansat ved Københavns Universitet, Roskilde Universitet, IT-universitetet, Oslo Metropolitan University og/eller museer med forskningsforpligtigelse. Inden vi præsenterer deres forskellige perspektiver og bogens struktur nærmere, giver vi en kort begrebslig og historisk introduktion til museologi som forskningsfelt internationalt og i Danmark med særlig fokus på udviklingen på Aarhus Universitet.

Museologi som begreb og forskningstradition

Betydningsmæssigt tager begrebet museologi som nævnt udgangspunkt i museet som institution, men dækker langt mere end det, afhængigt af hvilken teoretisk retning og empiri man tager afsæt i. Bogen *What is a museum?* fra 2010, redigeret af canadieren Ann Davis, franskmænden François Mairesse og belgieren André Desvallées på vegne af den internationale ICOM-komité International Committee for Museology (ICOFOM), handler først og fremmest om, hvornår et museum er et museum. Forfatterne definerer imidlertid også museologi som teorien om museerne, mens de bruger ordet museografi om praktisk museumsarbejde. Det er en distinktion, der peger på museografi som et professionsfelt, og museologien som feltets akademiske teori. Mere udførligt beskriver forfatterne fire forskellige teoretiske opfattelser af, hvad museologi dækker over:

1. Museologi handler om alt, hvad der vedrører et museum. Det er en slags museumsfilosofi, hvor museologi både refererer til selve museumsarbejdet og til museets etiske regelsæt.
2. Museologi er studiet af museer. Det kaldes også museumsstudier, og dette ord anvendes primært af museumsansatte i angelsaksiske lande. I Storbritannien benyttes ordet museologi meget sjældent, selvom museologibegrebet i regi af ICOM har været velkendt siden 1950'erne.
3. Museologi er en teori om forholdet mellem mennesket og verden; museet er kun én blandt flere institutioner, der manifesterer dette forhold. Denne teoretiske retning udspringer af en østeuropæisk forskningstradition.
4. Museologi bliver beskrevet som et felt af institutioner, der er forbundet med samfundsrettet vidensproduktion, og knytter sig især til nye museumstyper som økomuseer og virtuelle museer. Denne retning er defineret som den nye museologi eller *nouvelle muséologie* i dens oprindelige franske form fra 1970'erne, men er senere relanceret i en angelsaksisk version som *new museology* i 1989 af Peter Vergo, men Vergo synes ikke at have været bekendt med den franske forløber.²

François Mairesse og André Desvallées havde året før udgivet en lille bog med titlen *Key concepts of museology*, hvor de argumenterer for en femte definition, som indbefatter alle fire traditioner og altså så at sige favner alle tiltag med at definere teori og kritisk tænkning inden for det museologiske område.³

Man kan altså også opfatte museologi som et endnu bredere fagområde, idet museologi ikke kun udøves af museologer, men også af en lang række forskere inden for forskellige fagtraditioner. Vi kan bl.a. nævne sociolog og antropolog Pierre Bourdieu, sociolog og filosof Jean Baudrillard, filosof François Dagognet, filosof Régis Debray, filosof og idehistoriker Michel Foucault, kunsthistoriker Francis Haskell, historiker Pierre Nora og historiker og filosof Krzysztof Pomian. De er nogle af de fremtrædende forskere, som har påvirket museologien gennem forskningen inden for deres egen fagtradition. Navnene afspejler samtidig en særlig mellemeuropæisk skole, hvor fransk filosofi og idehistorie har haft en mærkbar indflydelse inden for humaniora generelt.⁴ Der eksisterer dog en stærk angelsaksisk tradition, som udspringer fra University of Leicester, hvor man opererer med faget Museum Studies i stedet for museologi. Museum Studies blev grundlagt i 1966, hvortil bl.a. Eilean Hooper-Greenhill og Susan Pearce har været centrale bidragsydere. Udgivelsen *What is a museum?* nævner også andre skoler, opfattel-

ser og bøger om museet som en vidensproducerende samfundsinstitution, der påvirker og påvirkes af sine omgivelser under skiftende økonomiske, kulturelle og politiske betingelser, men vi vil ikke gå yderligere i dybden med disse i denne sammenhæng.

Museologiens udvikling i Norden og Danmark

I en udgivelse fra ICOFOM i 2019 om museologiens teoretikere nævner vicepræsidenten Bruno Brulon Soares, brasiliansk professor i museologi, bemærkelsesværdigt nok ikke det nordiske perspektiv på museologien. En nordisk vinkel blev imidlertid etableret med tidsskriftet *Nordisk Museologi*, som udkom første gang i 1993. Tidsskriftet udsprang af et fælles dansk, norsk og svensk initiativ⁵ med den svenske lektor Per-Uno Ågren på Institutionen for museologi ved Umeå Universitet som den drivende teoretiske kraft. Ågren skelnede i første nummer af tidsskriftet mellem tre perspektiver i museologien:

Museologien har tre teoretiske hovedperspektiver: et historisk, som stræber efter at beskrive og forstå natur- og kulturarv i en særlig periode og et bestemt sted; et sociologisk, som studerer den adfærd og de virksomheder og institutioner, som er opstået af forestillingen om en natur- og kulturarv; et kommunikativt, som gælder miljøarvens formidling i tid og rum. Disse tre perspektiver kan bruges om kultur- og naturverdenens samt museernes principielt ensartede arbejdsopgaver inden for den materielle miljøhistorie: udvælgelse, klassifikation, dokumentation, bevaring, konservering og formidling.⁶

Ågren udpeger altså et historisk, et sociologisk og et kommunikativt perspektiv som centralt i museologien og forbinder disse med museernes konkrete arbejdsopgaver. Tidsskriftet *Nordisk Museologi* har siden været vigtigt for diskussionen af museologibegrebet i en nordisk kontekst,⁷ men det blev den hollandske museolog Peter van Menschs videnskabelige studie af museologien, som fremadrettet kom til at spille en væsentlig rolle for *Nordisk Museologi* og miljøet omkring tidsskriftet.

Peter van Menschs ph.d.-afhandling *Towards a methodology of museology* fra 1992 blev dog ikke publiceret som bog⁸, men har været tilgængelig digitalt og har haft stor indflydelse på museologisk teori, netop fordi det var en af de første videnskabelige fremstillinger af museologi som en selvstændig samlet teoridannelse og metode. I 1997 tilføjede Mensch et ekstra afsluttende kapitel om museologisk forskning, som definerer tre forskellige niveauer, der er særligt interes-

sante for denne antologi, fordi han grundlæggende skelner mellem forskningen i samlingens indhold på museet, *subject-matter oriented research*, dvs. fagfaglig forskning, og forskning i museets forskellige funktioner, *museological research*, dvs. museologisk forskning:

Fagfaglig forskning hører ind under de såkaldte faglige discipliner, dvs. discipliner, der har en interesse i samlingerne. Som sådan er fagfaglig forskning synonym med museumsforskning. Museologisk forskning lægger sig til op ad en kognitiv opfattelse og formålsbeskrivelse af museologi som disciplin.⁹

I tillæg til denne grundlæggende skelnen mellem museumsforskning og museologisk forskning understreger Mensch også, at forholdet mellem museologi og fagfaglige discipliner som fx arkæologi, historie og kunsthistorie naturligvis er et centralt spørgsmål i museologien og argumenterer for at studere denne relation på tre niveauer:

- **Niveau 1:** forholdet mellem museologi og andre akademiske discipliner generelt (meta-museologisk niveau)
- **Niveau 2:** forholdet mellem museologi og fagfaglige discipliner inden for det museologiske felt (institutionelt niveau)
- **Niveau 3:** forholdet mellem museologi og fagfaglige discipliner i det daglige museumsarbejde (museografisk niveau).

Hvis museologi har sit eget vidensfelt, er det per definition forskelligt fra andre akademiske discipliner (niveau 1). På et lavere abstrakt niveau, det institutionelle niveau (niveau 2), er forholdet mellem museologi og andre discipliner ikke altid tydeligt og meget omdiskuteret. Den afgørende og mest overbevisende forskel ligger på niveauet med de daglige rutiner og angår håndteringen af genstande og samlinger, forberedelse af udstillinger etc. (niveau 3).¹⁰

For Mensch er museologi med andre ord et eget vidensfelt på det meta-museologiske niveau. Men museologien kan ikke ses alene på det niveau. Det er altså ikke et vidensfelt, der enten befinder sig på et akademisk metaniveau eller på institutionelt niveau eller på et museografisk, praktisk niveau. I stedet bør man være opmærksom på alle tre niveauer og være bevidst om, hvornår man taler om hvilket niveau, og hvordan man – uundgåeligt – blander niveauerne. For alle tre niveauer gælder, at de bliver defineret ved, og får deres betydning fra den form for dialog,

der udfolder sig på hvert niveau. Museologien bliver så at sige til, når akademiske discipliner, faglige traditioner og indsigter samt konkrete håndværk, knowhow og praksiserfaring mødes og udveksler viden og holdninger om museologiske problemstillinger. Ifølge denne tilgang er museologi således 'mellem' fagene. Ikke uden for dem. Når vi beskæftiger os med, hvordan vi som samfund skal forvalte, udvælge, bevare, udstille, formidle, kassere og kritisere vores kultur og dermed kulturarv, så er det alt sammen museologiske problemstillinger. Og med en så kompleks opgave er det centralt at anerkende, at mange – ja principielt alle – fag og erfaringer må i spil. Museologi er dermed en position for analytiske undersøgelser og fortolkninger, hvor man udfører sit arbejde og træffer sine beslutninger med viden og bevidsthed om disse forskellige tværfaglige relationer.

Som det fremgår af ovenstående citat, lægger Mensch selv stor vægt på betydningen af det museografiske niveau 3 i form af de daglige rutiner på et museum omkring fx at håndtere genstande og samlinger og producere udstillinger. Denne antologi tager umiddelbart afsæt i en blanding af Menschs første og andet niveau, idet bogens grundidé er, at forskere fra forskellige akademiske discipliner dels præsenterer, hvad der set fra deres fagfaglige ståsted er særligt relevante museologiske problemstillinger, og dels derigennem introducerer deres fag og dets begreber. Dog vil alle tre niveauer komme i spil i løbet af antologien. På det første, meta-museologiske, niveau handler det altså om museologi som en akademisk disciplin, der er forskellig fra andre akademiske discipliner generelt. Det er dog vores udgangspunkt, at de tre niveauer er flettet så grundigt ind i hinanden, at det første er påvirket af og påvirker de to øvrige. Det sker ikke blot gennem det institutionelle niveau 2, men har på grund af den meget tætte historiske udvikling mellem museer og universitetsfag mere langtrækkende konsekvenser. Derfor er det også afgørende at studere niveau 3, hvor det konkrete arbejde med samlinger, formidling, forskning og de mange andre opgaver på museerne udfolder sig. Igenem den fagfaglige dimension og i samspillet mellem fagligheder, som finder sted i de institutionelle rammer, udvikler den teoretiske museologi sig.

På Aarhus Universitet talte man i 1980'erne om museumsfagene, det vil sige fag, som uddannede personale til museerne, dengang primært til faginspektører og ledelsesniveauet. Historisk er der også et interessant samspil og modspil mellem danske museers opståen i 1800-tallet og de forskellige universitetsfag som arkæologi, historie og kunsthistorie og deres institutionelle etablering. Aarhus Universitet fik sit Humanistiske Fakultet i 1928. Faget historie blev oprettet i 1932, klassisk arkæologi og forhistorisk arkæologi i 1949, kunsthistorie i 1953 og etnografi i 1963. De fire første fag blev fra begyndelsen oprettet som selvstændige

institutter, mens etnografi blev en afdeling under Institut for Forhistorisk Arkæologi.¹¹ Mange af institutternes første professorer havde en baggrund i eller fra museerne: Else Kai Sass, ansat som kunsthistories første professor i 1954, kom fra en stilling på Thorvaldsens Museum, og mens hun var professor i Aarhus, blev hun i perioden 1955-1961 leder af Aarhus Kunstmuseum. Poul Jørgen Riis, den første professor i klassisk og nærorientalsk arkæologi, og Peter Vilhelm Glob, den første professor i forhistorisk arkæologi, kom begge fra stillinger på Nationalmuseet. Tidligere professor ved Saxo-instituttet på Københavns Universitet Klaus Randsborg minder desuden om, at: ”Det er velkendt, at forhistorisk arkæologi som akademisk fag i Danmark udvikledes ved Nationalmuseet i København allerede i det tidlige 1800-tal”.¹² Denne historiske baggrund bærer fagene med sig, og forholdet mellem museumsfeltet og de akademiske uddannelsers opståen og udvikling kan ses som spændingsfelter i faghistorien, der blandt andet har været centrale i udvikling af forskningsfelter som erindringsstudier og postkolonialisme.

Vores antagelse af, at museologiens praksisfelt har haft indflydelse på fagene og omvendt, er på ingen måde ny. Den engelske museolog og kunsthistoriker Christopher Whitehead påpeger i bogen *Museums and the Construction of Disciplines* (2009), at forskelle i institutionerne og syn på viden og verden i det tidlige engelske museumsvesen har haft betydning for de humanistiske fags opståen:

Det er værd at huske på endnu en gang, at i midten af det 19. århundrede var de fabrikker, hvor disciplinerne, som vi nu kalder kunsthistorie og arkæologi, blev formet, ikke universiteterne ... men museerne.¹³

I det samme kapitel remser Whitehead nogle af de tidlige museers særlige påvirkninger på kunsthistorie og arkæologi op: det museologiske studieobjekt, udarbejdelsen af forskellige studiemetoder, udvikling af teoretiske muligheder og begrænsninger i museumsarbejdet med samlinger og udstillinger, kampe og sammenhænge mellem forskellige vidensområder, professionalisering og specialisering, etablering af professionelle fagfællesskaber og meget mere.

De nævnte fag er blandt de traditionelle museumsfag, men siden 1960'erne er det felt vokset, i takt med at museernes arbejdsopgaver og funktioner har forandret sig. Bredden af museumsstillinger er vokset kolossalt fra den traditionelle forskerinspektør (scholar-curator) til en lang række meget forskelligartede stillingstyper som formidler, oplevelsesarrangør, fundraiser, kommunikationschef, webredaktør, udstillingsdesigner etc.¹⁴ Denne nye brede fagvifte udfordrer også det museologiske forskningsfelt, og antologiens formål er at undersøge, hvordan

museologien i dag påvirker fagene, og hvordan fagene påvirker museologien både teoretisk og empirisk. Hvordan kan museologien fremadrettet fungere som en dialogisk position mellem forskellige fagligheder på tværs af fakulteterne og på tværs af museer og universiteter? De mange nye fagligheder har bragt ny energi ind i det museologiske felt. Det er blandt andet synligt gennem en lang række internationale publikationer udgivet siden år 2000. Tilsammen giver de indtryk af et interdisciplinært fag under udvikling og påvirkning fra forskellige fag og teoretiske skoler. Det gælder bl.a. *Post Critical Museology* (2012) *Radical Museology* (2014), *Cybermuseumologi* (2015), *Avant-Garde Museology* (2015) og *Mobile Museology* (2015). Hovedparten af de nævnte udgivelser har fokus på kunstmuseet. Vi kan spore en tilsvarende rivende udvikling inden for kulturarvsretningen: fra klassiske forvaltningsbøger som *Cultural Heritage Management* (2012) og *Cultural Heritage Care and Management* (2014) til mere kritiske kulturarvsstudier som fx *Shadows of the Slave Past: Memory, Heritage, and Slavery* (2016). Der er en tendens til, at museologien lægger sig tættere på de æstetiske fag som kunsthistorie, mens heritage studies i nogen grad knyttes tættere til arkæologi, historie og antropologi, dvs. de kulturhistoriske fag. Ved Aarhus Universitet er museologien i dag institutionelt placeret ved kunsthistorie på Institut for Kommunikation og Kultur, og heritage ved arkæologi på Institut for Kultur og Samfund. I virkeligheden er mange emner, spørgsmål, teorier og metoder ens for de to fag.

Museologi som et videnskabeligt fag på Aarhus Universitet

I dansk institutionel sammenhæng blev museologi oprettet på Aarhus Universitet i anden halvdel af 1970'erne som et selvstændigt tværfag. Det første museologikursus blev oprettet under pres fra ældre magisterstuderende på kunsthistorie, der havde et kritisk blik på museerne og deres praksis. I forlængelse af marxismens indtog på de humanistiske fag efterlyste de et opgør med museet som en lukket og elitær institution. De studerende satte museernes sociale og politiske rolle samt formidling og publikum på dagsordenen. De opfattede museologien som en nødvendig universitetsdisciplin for den virkelighed, de snart kom ud til, hvilket var helt i tråd med, hvad der rørte sig i universitetsmiljøerne rundt omkring i Norden og Europa. En af de første udgivelser, som det nye fag udløste, var artiklen "Hvorfor museologi?" af den daværende kunsthistoriestuderende og senere museumsdirektør Lars Kærulf Møller i 1983. Han argumenterede for nødven-